

סוגיות נבחרות בתולדות
היישוב והמדינה

הציונות במבט מבחוץ

עורכים:
אריה דובנוב
אלה פלורסהיים
דפאל צירקין-סדן

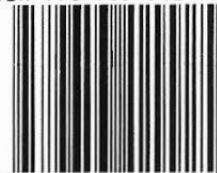
מוסד ביאליק · ירושלים

זה הספר השישי בסדרה הבין-תחומית **סוגיות נבחרות בתולדות היישוב והמדינה**. סדרה זו מיוסדת על דיונים שהתקיימו במרכז צ'ריק לתולדות הציונות, היישוב ומדינת ישראל באוניברסיטה העברית בירושלים, בהשתתפות חוקרים מתחומי מדעי הרוח ומדעי החברה.

שלא כמקובל בנוף המחקר השוקק על תולדות הציונות, הספר הזה מבקש לבחון את התנועה הציונית ואת מדינת ישראל מפרספקטיבה חיצונית. כלומר להבין את האופן שבו נתפסת הלאומיות היהודית לא בעיני מנהיגיה ופעיליה, אלא דווקא בעיני אלה שאינם משתתפים בה במישרין. זוויית הראייה השונות המובאות בספר מציגות בין השאר את המבט האידאולוגי, בייחוד במחשבת השמאל – בתנועת הלייבור הבריטית, בקרב הסוציאל-דמוקרטיה הגרמנית והצרפתית, ובמרקסיזם הסובייטי – ואת המבט הדתי במחשבה האסלאמית והנוצרית לגוניהן. תרגיל זה בשינוי הפרספקטיבה ממקם את הציונות ואת מדינת ישראל בתוך תמונה עולמית מורכבת ומלאת מתחים, ומאפשר לבחון את צמיחתן בהקשרים היסטוריים וחברתיים רחבים יותר.

עיצוב העטיפה: סטודיו אמירה סופר ע"ש לוינה שפירא

ISBN 978-965-342-992-5

9 789653 429925

מחיר מומלץ: 68 ש"ח

האוניברסיטה העברית בירושלים
מרכז צ'ריק לתולדות הציונות, היישוב ומדינת ישראל

הציונות במבט מבחוץ

עורכים:

אריה דובנוב
אלה פלורסהיים
רפאל צירקין-סדן

מוסד ביאליק • ירושלים

סוגיות נבחרות בתולדות היישוב והמדינה

עורך הסדרה

עוזי רבהון

עורכת מייסדת: חגית לבסקי

רשימת הספרים בסדרה

ארץ אחת ושני עמים בה / ערך דני יעקובי
בינוי האומה / ערך דני יעקובי
מתנועה לאומית למדינה / ערך דני יעקובי
מדינה וקהילה / ערך משה נאור
צבא, זיכרון וזהות לאומית / ערך משה נאור

תוכן העניינים

7	אריה דובנוב מבוא: לשאלת הפרספקטיבה
20	משה צימרמן הציונות בראי הסוציאל-דמוקרטיה הגרמנית
28	שמחה אפשטיין הסוציאל-דמוקרטיה הצרפתית והציונות
35	יונתן פרנקל הקומוניזם הסובייטי וה"שאלה היהודית"
42	אמנון סלע מוסקבה וירושלים, 1941-1953
50	נתן ארידן הציונות במערכת הפוליטית הבריטית ויהודי בריטניה
58	אלון גל ארצות-הברית והציונות: היבטים רוחניים וערכיים
74	גרשון נראל "ובא לציון גואל": העולם הפרוטסטנטי והציונות
101	רוברט ויסטריך הציונות בעיני הוותיקן
108	מאיר ליטבק הציונות והשוואה בראייה הערבית והאסלאמית
124	רשימת המשתתפים

הסדרה יוצאת לאור בסיוע

הקרן ע"ש אליסיה לחקר ההיסטוריה של מדינת ישראל,
האוניברסיטה העברית בירושלים
מכון קרן קימת לישראל לתולדות הציונות וההתיישבות

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לתרגם,
לאחסן במאגר מידע, לשרד או לקלוט
בכל דרך או בכל אמצעי אלקטרוני, אופטי, מכני
או אחר כל חלק שהוא מהחומר שבספר זה.
שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה
אסור בהחלט אלא ברשות מפורשת בכתב מהמוציא לאור.

מסת"ב 5-992-992-342-965-978

©

כל הזכויות שמורות למוסד ביאליק • ירושלים תש"ע
www.bialik-publishing.co.il
סדר: שולמית ירושלמי, ירושלים

במאמר זה ברצוני להציג ראייה כוללת של יחסי הגומלין בין הנצרות הפרוטסטנטית ובין הציונות תוך כדי התמקדות בעשר שאלות עיקריות. דהיינו, ברצוני להתייחס לנקודות מבניות, אשר עוסקות ברמה העקרונית של הקשרים וההשפעות שבין העולם הפרוטסטנטי והציונות, אך מבלי להציג כרוניקה פרוטסטנטית ובה סדרה ארוכה של אישים ואירועים שתרמו להגשמת הציונות.

אין ספק שמבשרי הציונות הנוצרים הקדימו את מבשרי הציונות היהודים.⁵ וכשם שבעבר גויים-נוצרים פרצו לממשיכיהם היהודים דרכים חשובות בציונות, כך גם בזמננו אנו ישנם נוצרים שתורמים למפעל הציוני. יחד עם זאת, יש לומר, לצדם נמצאים היום גם נוצרים שהם במופגן אנטי-ציונים, ואף נאבקים נגד הציונות, כגון פלסטינים פרוטסטנטים ותומכיהם ברחבי העולם, כפי שיורחב בהמשך.

1. האם המבט על הציונות מצד העולם הפרוטסטנטי הוא "מבט מבחוץ"?

מאז הרפורמציה של המאה השש-עשרה, תורגמה הביבליה (Biblia), קרי התנ"ך והברית החדשה), ללשונות לאומיות רבות והיא תפסה מקום מרכזי ביותר בתודעה הדתית והלאומית של העולם הפרוטסטנטי. העיקרון המדגיש כי יש להסתמך על "הכתובים בלבד" (Sola Scriptura), פתח פתח נרחב לפרשנות המילולית של כתבי הקודש. בעקבות זאת, ובמידה רבה לאחר המהפכה הצרפתית, התעוררו ציפיות נלהבות לחזרת היהודים לארצם (Restoration). שיבת היהודים לארץ ישראל נתפסה במסגרת הדרמה של אירועים אסכטולוגיים. וכך, מתוך אמונה עזה שהשלב האחרונים של אחרית הימים כבר עומדים בשער, נכרכו שני הנושאים של שיבת ציון מחד גיסא, ושובו הקרוב של המשיח ישוע מאידך גיסא, בכריכה אחת.⁶

5 באשר לסקירות היסטוריות אודות פרוטסטנטים שהיו בעלי חזון ציוני נלהב לאחר הרפורמציה, ראו למשל ב' מבורך, חיבת ישראל ושיבת ציון אצל בריטים בעת החדשה, קובץ מקורות במסגרת "זוטות היסטוריות", החוג להיסטוריה של עם ישראל, האוניברסיטה העברית בירושלים, אקדמון תשמ"ז: א' אקרמן, ציונים-נוצרים: לא-יהודים במאבק להגשמת הציונות, ירושלים 1989.

6 השוו למשל י' אריאל, "המהפכה הצרפתית והתעוררות האסכטולוגיה הנוצרית", ב' כהן (עורך), המהפכה הצרפתית ורישומה, ירושלים תשנ"א, עמ' 319-338.

"ובא לציון גואל": העולם הפרוטסטנטי והציונות

גרשון נראל

בבואנו לבחון את הנצרות הפרוטסטנטית ראוי לזכור כי היא מתחלקת לשורה ארוכה של קבוצות ותת-קבוצות: הלותרנים (Lutherans), הקלוויניסטים (Calvinists), האנגליקנים (Anglicans) – הידועים גם בכינוי אפיסקופליאנים (Episcopalians) – הבפטיסטים (Baptists), הרפורמים הפרסביטריאנים (Presbyterians), המתודיסטים (Methodists), האדוונטיסטים (Seventh-Day Adventists), האחים (Brethren), כמו גם "בנסיות חופשיות" של הכריזמטים (Charismatics), הפנטקוסטלים (Pentecostals) ועוד!¹ כמו כן, יש להזכיר שלצד הזרמים של שמרנים פונדמנטליסטים (Fundamentalists), שנקראים גם אוונגליקנים (Evangelicals) ו"נולדים מחדש" (Born Again Christians),² ישנם גם פרוטסטנטים ליברליים התומכים בגישה של הפקעת המקרא מידי היהודים.³ כולם ביחד, מהווים קלדוסקופ תיאולוגי צבעוני ודינאמי של הימין והשמאל הפרוטסטנטי ברחבי העולם. מגוון רחב כזה של זרמים בפרוטסטנטיות מצביע לא רק על ריבוי הכיוונים בפרשנויות התיאולוגיות המופשטות, אלא גם על שאיפות לממש את הפרשנויות הייחודיות לפי דרכה ואמונתה של כל קבוצה וכל זרם. ההערכה היא שבימינו מגיע מספר הנוצרים הפרוטסטנטים לכחצי מיליארד נפש.⁴

1 ראו למשל W. Durant, *The Reformation, The Story of Civilization*, Part 6, New York 1957; E. T. Clark, *The Small Sects in America*, New York & Nashville 1949; <http://www.apologeticsindex.org/>

2 ראו למשל ר"ט הנדי, "מקורות להבנת עמדותיהם של אמריקנים נוצרים כלפי ארץ הקודש, 1800 - 1950", האומה האמריקנית וארץ-ישראל, יסודות קשרי הגומלין המיוחדים, מ. קאופמן (עורך), ירושלים תשנ"ז, עמ' 211-226.

3 ש' אלמוג, הנקודה היהודית, יהודים בעיני עצמם ובעיני אחרים, תל אביב 2002, עמ' 133-135; והשוו גם י' שביט ומ' ערן, מלחמת הלווחות, ההגנה על המקרא במאה התשע-עשרה ופולמוס בבל והתנ"ך, תל אביב 2003.

4 ראו למשל את אתרי מועצת הכנסיות העולמית (World Council of Churches, WCC) www.oikoumene.org; www.wcc-coe.org

לאור הפרשנות לפיה "שיבת ציון" ו"שיבת ישוע" שלובים זה בזה, מתברר כי נקודת המבט על הציונות מצד העולם הפרוטסטנטי איננה "מבט מבחוץ", כי אם מבט מיוחד "מבפנים". מבט זה של "שותף" מעוגן ב"מאגנה כרטא" המשותפת להם ולתנועה הציונית - התנ"ך - שבו המילה "ציון" מופיעה ביותר ממאה וחמישים פסוקים. ומשעה שמאמינים פרוטסטנטים אימצו לעצמם את הביבליה בבסיס להשקפת עולמם התיאולוגית וההיסטורית, הציונות מהווה עבורם חלק בלתי נפרד מנושא שהם, כנוצרים, אינם פטורים מלהתייחס אליו, בין אם לחיוב ובין אם לשלילה. הנושא של עם ישראל בארצו בעבר, בהווה ובעתיד, מעורר אצלם עד היום תגובות קיצוניות הנעות בין תמיכה לעוינות, ורק מעטים נותרים אדישים לגביו.⁷

יתירה מכך, פרוטסטנטים רבים רואים את עצמם כשייכים למשפחה המורחבת של עם ישראל וכשותפים למורשתו המקראית. ומאחר שהם תופסים את ההיסטוריה העולמית כדברי ימי הישועה האוניברסאליים (History of Salvation), הם אף רואים את עצמם כאחים צעירים לצד היהודים, ה"אחים הבכורים". אמנם, לפי תפיסתם, הגויים שייכים לשאר אומות העולם, אך גם הם ילדיו החוקיים של האל, ההורה המשותף לאנושות כולה. תפיסה זו נשענת במידה רבה על המשל אודות עץ הזית באיגרתו של פאולוס אל-הרומיים, שם הוא מסביר כי הגויים הם כמו ענפים של "זית יער", כלומר זית בר, שחוברו באופן פלאי אל הגזע והשורש של זית עתיק ומשובח, לאמור עם ישראל ואלוהיו. ובלשונו:

"ואם התרומה קודש כן גם העיסה, ואם השורש קודש, כן גם הענפים. וכי נקפו מקצת הענפים ואתה זית היער הורכבת במקומם ונתחברת לשורש הזית ולדשנו. אל תתפאר על הענפים ואם תתפאר דע שאינך נושא את השורש כי אם השורש הוא נושא אותך" (האיגרת אל הרומיים, י"א: 16-18).

לפיכך, לא זו בלבד שאמונתם של הפרוטסטנטים היא אמונה באלוהי ישראל ובמשיח היהודי ישוע, אלא שגם באופן ממשי הם משייכים את עצמם לעם ישראל בהיותם "ענפים" שהורכבו באופן סמלי על "הזית" המקורי של היהודים. תפיסה זו מנכסת לעצמה גם את ציון או ירושלים כמרכז רוחני עבור האנושות כולה. ולפיכך מדובר ב"מבט מבפנים" באופן מוחלט, מבט של מי שהם בבחינת "ילדים מאומצים" בכרית חדשה, לצד היהודים.

7 ראו למשל P. C. Merkley, *Christian Attitudes towards the State of Israel*, Montreal 2001

ובילדים רוחניים, שיש להם חלק ושותפות מלאה בחייה של "משפחה" עולמית מורחבת של יהודים וגויים, משפחה שבה שולט ריבון העולמים, קדוש ישראל, על פי חזונו של נביאי המקרא והשליחים של המשיח.⁸ אולם יש לזכור גם כי תחושת הקרבה אל היהודים והיהדות איננה הופכת את המבט על הציונות ועל ישראל למבט אחיד. בפועל, קיימות בו נקודות תצפית שונות, לעיתים ממרחק פיזי ולעיתים מקרבה גיאוגרפית, אקטיביות ופסיביות. ועם זאת, תמיד ישנה התייחסות כלשהי לציונות, ולרוב לא מתוך עמדה של ניטרליות. לאור משל הזית של פאולוס, ישנן פרשנויות לכאן ולכאן אם ב"עץ הזית", לאחר מעשה ההרכבה, ישנם עדיין שני "ענפים" בעלי משמעות - של היהודים ושל הגויים - או שמא זהו כבר "עץ חדש" שבו אין עוד מהות יהודית מיוחדת. על כך חלוקות הדעות.

2. האם הצלחת הציונות הייתה תלויה במבשריה ובתומכיה בעולם הפרוטסטנטי?

כאמור, הפרשנויות התיאולוגיות של הפרוטסטנטים לצד מעשיהם למען שיבת ציון הקדימו את ההתערורות הלאומית בקרב היהודים עצמם. כך, למשל, הפיאטיסטים (Pietists) בארצות דוברות גרמנית ובעלות רקע לותרני,⁹ והפוריטנים (Puritans) בארצות אנגלו-סקסיות,¹⁰ הכשירו את דעת הקהל בארצותיהם במשך זמן רב לפני הופעות מבשרי הציונות מבני ברית.¹¹ חסידי הציונות הפרוטסטנטית, הן בדרג הכנסייתי הווטר והן בכמורה הבכירה, אף היו מודעים היטב לבעיית האנטישמיות ולטבלו של העם היהודי, וראו ברעיונות של הציונות את הפתרון ל"בעיה היהודית".¹² פעילותם פילסה דרך לקליטת הרעיונות הלאומיים של מבשרי הציונות היהודים וממשיכי דרכם. ולדעתי, ללא פעילות פרוטסטנטית זו למען תקומת ישראל, התנועה הציונית ההרצליאנית לא הייתה מגיעה לידי מימוש של יעדיה בקצב ובהיקף שבהם היא אכן התפתחה.

8 השוו למשל M. Dixon, *The Rebirth and Restoration of Israel*, Chichester 1988, esp. pp. 33-45

9 צ' ברס, "פיאטיזם", האנציקלופדיה העברית, כו, עמ' 611.

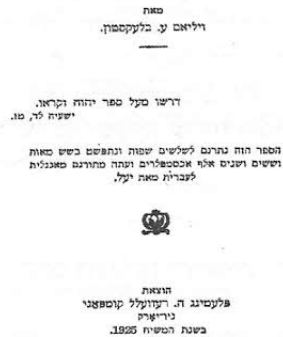
10 ראו למשל שני מאמרים מאת מ' ורטה, "רעיון שיבת ציון במחשבה הפרוטסטנטית באנגליה בשנים 1790-1840" ו"מדוע נוסדה קונסוליה בריטית בירושלים?", בקובץ לפני היות הציונות, ש' אלמוג (עורך), ירושלים תשמ"א, עמ' 47-105.

11 י' כ"ץ, לאומיות יהודית, מסות ומחקרים, ירושלים תשמ"ג, עמ' 263-284.

12 ראו למשל C. Duvernoy, *The Prince and the Prophet*, Jerusalem 1979

רבות למימוש הרעיון של חידוש מדינת היהודים במולדתם המקראית.¹⁸ ציוין כי באמריקה, יהודים רפורמים שלא היו כלל ציונים הוקסמו מן הרעיונות של שכניהם הנוצרים הציונים, והיו מוכנים לתמוך בציונות הנוצרית, למשל בזו של בלקסטון.¹⁹

הופעת המשיח השניה

שניים מספריו הציוניים של ויליאם בלקסטון

במהלך המאה התשע-עשרה והמאה העשרים, הפרוטסטנטים הציונים הפיצו בהתמדה ברחבי תבל את חזון הנביאים על אודות שיבת עם ישראל לארצו. קבוצות קטנות של מאמינים נוצרים שהתארגנו לאסיפות תפילה למען ישראל עוד לפני קרוב למאה שנה, כמו, למשל, חוגי תפילה ותיקים בבריטניה,²⁰ בפינלנד²¹ ובפן,²² עדיין מוסיפים להתכנס עד ימינו אנו. לצידם, אנו עדים לקיומם של הבראיסטים (Hebraists) נוצרים, יהודים וקבוצות, שמשקיעים מזמנם לא רק ללימוד עצמי של השפה העברית, אלא גם להעלאת תשומת הלב הציבורית לחשיבות מימושן של הבטחות המקרא

Y. Ariel, "A Neglected Chapter in the History of Christian Zionism in America: 18 William E. Blackstone and the Petition of 1916," *Jews and Messianism in the Modern Era, Metaphor and Meaning*, J. Frankel (ed.), *Studies in Contemporary Jewry* 7 (1991), pp. 68-85

Y. Ariel, "An American Initiative for a Jewish State: William Blackstone and the Petition of 1891," *Studies in Zionism* 10, 2 (1989), pp. 135

K. Burnett, *Why Pray for Israel?*, Basingstoke 1983

"Shalom," www.israelinystavat.fi

"For Zion's Sake," www.zion-jpn.or.jp

למעשה, לא תהיה זאת הגזמה לטעון כי הציונים הפרוטסטנטים "רתמו" את היהודים לפרויקט שיבת ציון כשהם הולכים ומקדימים אותם בהנחת היסודות לבואם של המוני היהודים לארץ-ישראל. הביטויים המובהקים לכך היו, למשל, בניית רשת של בתי חולים ובתי ספר בירושלים, בצפת, בטבריה וביפו בידי המייסונים האנגלים,¹³ כמו גם יוזמות המודרניזציה של החקלאות, התעשייה והתחבורה בחיפה, בירושלים וביפו מצד הטמפלרים הגרמנים.¹⁴ בנוסף לכך, מעניין לציין גם את מבשרי הציונות הקתולים שפעלו בארץ ישראל בשלהי התקופה העות'מאנית, שפעילויותיהם השיקו לא אחת לאלו של הפרוטסטנטים.¹⁵

בעקבות הקשת הרחבה של פעילויות הפרוטסטנטים והקתולים בארץ במאה התשע-עשרה, אשר היו מלוות גם בקידום הצלינות והתיירות, החלו אף נדבנים יהודים, כמו משה מונטיפיורי ומשפחת הברון דה-רוטשילד, לתמוך במפעלים דומים ולפתח תשתיות ביתר שאת. העשייה הפרוטסטנטית בארץ דרבנה גם את אנשי תנועת "חובבי ציון", ביניהם הרבנים קלישר ואלקלעי. וכך, למשל, בהשראת הפרוטסטנטים ובתגובה למעשיהם הקימו היהודים בארץ-ישראל מוסדות משלהם וקידמו את תחומי בריאות הציבור, הסעד והרווחה, החינוך, התעשייה, הטכנולוגיה, הבנייה, החקלאות ועוד.¹⁶ למעשה, אף מחוץ לארץ-ישראל, כגון בארצות-הברית של תקופת מלחמת העולם הראשונה, מנהיגי היהדות הציונית, ביניהם לואיס ברנדייס (Brandais) וסטפן וייז (Wise) "עלו על הגל" של ההתלהבות הציונית של פרוטסטנטים בהנהגת אישים כגון ויליאם בלקסטון (Blackstone),¹⁷ שפעל

13 ספריו של האנגליקני קלווין קרומבי דנים בכך בהרחבה: K. Crombie, *For the Love of Zion, Christian Witness and the Restoration of Israel*, London & Sydney 1991; *Ibid.*, *Anzacs, Empires and Israel's Restoration 1798-1948*, Osborne Park 1998

14 א' כרמל, התיישבות הגרמנים בארץ ישראל בשלהי התקופה העות'מאנית, חיפה 1990.

15 ראו ח' גורן, 'קתולים אמתיים וגרמנים טובים', הגרמנים הקתולים וארץ ישראל, 1838-1910, ירושלים תשס"ה.

16 ראו ר' קרק ומ' אורן-נורדהיים, ירושלים וסביבותיה, רבעים, שכונות וכפרים 1800-1948, ירושלים תשנ"ה; R. Kark, "The Impact of Early Missionary Enterprises on Landscape and Identity Formation in Palestine, 1820-1914," *Islam and Christian-Muslim Relations* 15,2 (2004), pp. 209-235

17 William Eugene Blackstone חי בארצות-הברית בין השנים 1841-1934, והשתייך לזרם המתודיסטי.

המועצות לשעבר בעשור האחרון של המאה העשרים, התפרשו כולם כהגשמת החזון של הציונות ההרצליאנית והגבירו את הציפיות המילנאריות בקרב הציונות האוונגליקנית.²⁶ לפיכך, הציונים האוונגליקנים הגבירו את "מהירות הנסיעה של מכוניתם", תאוצה אידיאולוגית שנשענה על הקישור בין העובדה שמיליוני יהודים כבר נמצאו במדינת ישראל הריבונית ובין נבואות המקרא.²⁷

לעומת זאת, הוגים פרוטסטנטיים התמודדו גם עם אירועים אקטואליים שנראו להם כצעדי נסיגה או "התקפלות" של הציונות, כגון ההתנתקות המלאה (disengagement) של ישראל מרצועת עזה וצפון השומרון בקיץ של שנת 2005. אמצעי התקשורת חשפו את העובדה שבעיסוק המתמיד בנושא הציונות וגבולות הארץ נזהרים הפרוטסטנטים מלהתערב במדיניות ממשלת ישראל, אך הם גם מזדהים בגלוי עם המתנחלים ופועלים כדי לעודד ולנחם אותם לאור הפסוק "נחמו נחמו עמי יאמר אלהיכם" (ישעיהו מ' 1), ומגייסים תרומות פיננסיות עבורם.²⁸ בהקשר להתנתקות מעזה מעניינת, למשל, ההצהרה הרשמית מטעם השגרירות הנוצרית הבינלאומית בירושלים, שבה נאמר כדלהלן:

"ארץ כנען שייכת לאלוהים! הוא הוריש אותה לעם היהודי כנחלה לעולם, כחלק מתכניתו עבור גאולת העולם... אנו משוכנעים שישראל מעמידה את עצמה בסכנה חמורה ורצינית בשל 'נטישת עזה'. איננו משוכנעים כלל בנוגע לכוונות השלום של העם הפלסטיני. בשטחי עזה, שבהם יש 'לחמאס' השפעה מכרעת, הם מכריזים ללא בושא על רצונם לסלק את היהודים מהמקום שהם מכנים 'אדמה מוסלמית'... אנו חוששים מכך שבקרוב ירד גשם של טילי קאסם על אשדוד ואשקלון".²⁹

26 ד' פלוטר, "נבואה על שחרור ירושלים בברית החדשה (לוקס כ"א)", *ארץ ישראל* י (תשל"א), עמ' 226 - 236; וכן: A. W. Kac, *The Rebirth of the State of Israel*, London 1958; E. A. Josephson, *Israel, God's Key to World Redemption*, Kansas 1974; H. Wayne House (ed.), *Israel: The Land and the People, An Evangelical Affirmation of God's Promises*, Grand Rapids 1998

27 השוו למשל י' דן, "מדינת ישראל כתופעה תיאולוגית", *תבלת*, מס' 15, (סתיו התשס"ד, 2003), עמ' 77-79.

28 R. J. Brimmer, "The People of the Disengagement," *Dispatch from Jerusalem, Bridges for Peace*, 30, 5 (2005), p. 5; C. Jacobson, "Disengagement Aftermath," *Watchman's Prayer Letter*, Christian Friends of Israel, Jerusalem October 2005
M. Hedding, "For Zion's Sake We Will Not Keep Silent," *Word from Jerusalem*, 29 (Sept.-Oct. 2005), p. 20

לעם ישראל בארצו. היום מוכרים, למשל, ארגונים כמו "ידידים נוצרים של ישראל" (Christian Friends of Israel) ו"גשרים למען השלום" (Bridges for Peace), שפועלים בהתמדה למען ישראל בארצות רבות.²⁴ בעקבות ה"התרסה" של הנוצרים הגויים באה גם התגובה היהודית בבחינת "הבה ונתחכמה לו". לפיכך, עידוד הציונית מצד הפרוטסטנטים יצר, באופן ישיר ועקיף, סימביוזה פרוטסטנטית-יהודית יוצאת דופן. היזמות הציונית היהודית "תודלקה" וקיבלה תנופה תוך כדי הניסיונות להגיב ולהתמודד עם האתגרים שהציבו בפניה הציונים הפרוטסטנטים. ולכן, בדיעבד, ניתן להסיק כי ללא התקדימים של הציונות הפרוטסטנטית, לא הייתה מתאפשרת עליית הציונות כתנועה עולמית בעלת עוצמה והשפעה רחבי ממדים.

3. האם הצלחת הציונות חיזקה ציפיות אסכטולוגיות פרוטסטנטיות?

בבסיס שאלה זו מונחת ההנחה כי המגעים בין היהודים לנוצרים הפרוטסטנטים בנושא הציונות לא היו חד-צדדיים. כלומר, שבמקביל לעידוד המגמות הציוניות בקרב היהודים מצד הנוצרים הפרוטסטנטים, גם התהליכים שהתרחשו בקרב היהודים השפיעו על המחשבה הפרוטסטנטית, בייחוד לאור הצלחותיה של התנועה הציונית במהלך המאה העשרים. במילים אחרות, אף הציונות היהודית, ובעיקר בלבושה הטריטוריאלי והממלכתי, הזינה ו"חישמלה" את הציונות הנוצרית.

תופעה זו דומה למבט של נהג מכונית לעבר המראות הצדדיות של מכוניתו הנוסעת. הפרוטסטנטים צפו בהתעצמות הציונות ומצדם הפנימו את הדברים והתאימו את מחשבתם ומעשיהם להתפתחויות אלו.²⁵ כך, לדוגמה, "תמרורים" כמו קום מדינת ישראל בשנת 1948, איחוד ירושלים בעקבות מלחמת ששת הימים בשנת 1967, נס המהפך הצבאי במלחמת יום הכיפורים בשנת 1973, כמו גם קליטת העלייה המסיבית של מאות אלפי יהודים מברית

23 www.cfjjerusalem.org

24 www.bridgesforpeace.com

25 השוו למשל L. Sale-Harrison, *The Remarkable Jew, His Wonderful Future, God's Great Timepiece*, New York 1934; J. Wilkinson, *God's Plan for the Jew*, London 1946; R. St. John, *Tongue of the Prophets*, North Hollywood 1952; R. T. Handy, "Sources for Understanding American Christian Attitudes toward the Holy Land, 1800-1950," *With Eyes Toward Zion*, M. Davis (ed.), New York 1977, pp. 49-56

לגמרי ממעורבות בפעילות מיסיונרית בקרב היהודים.³³ במקום זאת, הן נוקטות בעמדה של "דיאלוג אקומני" בין-דתי ו"רצון טוב" כלפי ישראל והיהדות. מיסיון בקרב היהודים נתפס, בחוגים ליברליים אלה, כצעד מביך. וכך, מאז שנות השישים הלך ופחת הלהט המיסיונרי בקרב החוגים הליברליים של הפרוטסטנטים, בד בבד ובמקביל לפיחות שחל בתוך קבוצות אלה לגבי הציפיות המילנאריות ושובו של ישוע.³⁴

לעומת זאת, הזרמים הפונדמנטליסטיים ממשיכים לדבוק בגישה הטוענת כי הגשמת הציונות מקדמת את "שען השמש האלוהי", שעון שמצביע על התקדמות השלבים לקראת שובו של ישוע בגבורה ובתפארת. בהתאם לכך הם אף הגבירו את ניסיונותיהם להפיץ את הבשורה הנוצרית בקרב היהודים. כדוגמה לכך יכולה לשמש פעילותם של הבפטיסטים הדרומיים (Southern Baptists),³⁵ ולצדם הלותרנים השמרנים בארצות-הברית (Lutheran Church Missouri Synod).³⁶ השמרנים האוונגליקנים מדגישים בציפיותיהם את האמונה שההיסטוריה האנושית מחולקת למספר מוגדר של עידנים (Dispensations) ידועים מראש, וכי תכנית הגאולה האנושית יוצאת מן הכוח אל הפועל על פי סכימה ברורה של עידנים, כפי שביטא זאת, למשל, ויליאם בלקסטון.³⁷

33 Y. Ariel, "Eschatology, Evangelism, and Dialogue: The Presbyterian Mission to the Jews, 1920-1960," *Journal of Presbyterian History*, 75,1 (1997), pp. 37-41; *The Theology of the Churches and the Jewish People*, pp. 141-143; 173; 185-186

34 T. Ellsworth, "Secularism, not Southern Baptists, is the Greatest Threat to Judaism," <http://jmm.aaa.net.au/articles/26.htm> כמו כן ראו J. R. Sibley, "Let's Continue the Good Work For Zion's Sake," *Lausanne Consultation on Jewish Evangelism (LCJE), Seventh International Conference, Helsinki 2003, 11-12 August 2003*, pp. 312-315

35 "The Apple of His Eye Ministry," *Lausanne Consultation on Jewish Evangelism (LCJE), Seventh International Conference, Helsinki 2003, 11-12 August 2003*, Fifth Booklet, pp. 316-322, <http://www.geocities.com/realappleofhiseye/>

36 ר"ע בלעקסטון, הופעת המשיח השנייה (Jesus is Coming), ניו יורק 1925, עמ' 53-55; 178

יחד עם זאת, אנשי השגרירות הנוצרית הבינלאומית בירושלים גם מדגישים את הרעיון, שמבחינה תיאולוגית, הארץ המובטחת כולה שייכת לציאצאי אברהם, יצחק ויעקב, על פי ברית ההבטחה לישראל, גם אם המימוש המלא של ההבטחה יתבצע אך ורק לאחר שובו של ישוע (וראו להלן).³⁰

למעשה, אם כן, ניתן לזהות תהליך דו-סטרי. מצד אחד, מצב שבו הציונות הפרוטסטנטית מזינה את הציונות ההרצליאנית; ובמקביל לכך, מן הצד האחר, עצם מימושה של הציונות הישראלית במסגרת "הגיאוגרפיה הקדושה" של ארץ ישראל, שבעיני הנצרות אף נתפסת בגדר "הבשורה החמישית", מעודדת ו"מתדלקת" את הציונות הפרוטסטנטית.

4. מה משמעות ההבדל בין "פונדמנטליסטיים" ובין "ליברליים" בעולם הפרוטסטנטי ביחס למדינת ישראל?

ככל שהזרם הליברלי-פרוגרסיבי של הנצרות הפרוטסטנטית אימץ את הנחות היסוד של התנועה האקומנית (Ecumenical movement), תפיסה שהלכה והתחזקה בעקבות ועידת "ותיקן II" (1962-1965), זרם זה גם אימץ את העמדה בדבר דיאלוג בין הנצרות ליהדות. בניגוד לזרמים הפונדמנטליסטיים, הכנסיות הפרוטסטנטיות הליברליות לא נוטות להדגיש את המשמעות האסכטולוגית של שיבת ציון. כך, למשל, מתברר כי בהצהרות הרשמיות של ועידות כנסייתיות ליברליות לא רק שישנו פיחות בערך האסכטולוגי של הציונות, אלא שישנה אף ביקורת "הומניסטית" חריפה כלפי הציונות ומדינת ישראל אשר "סיפחה, דה-פקטו, את הגדה המערבית ומפירה באופן שערורייתי את הזכויות הבסיסיות של העם הפלסטיני".³¹

אפילו השם "ישראל", בתפיסה הפרוטסטנטית הליברלית, איננו מצביע בהכרח על רציפות פיסית בין ישראל המודרנית ובין ישראל המקראית.³² בנוסף לכך, ככל שהכנסיות הפרוטסטנטיות הפכו ליותר ליברליות, במיוחד לאחר מלחמת העולם השנייה, כגון הפרסביטריאנים, הן התרחקו כמעט

30 H. Shapiro, "This Land is Mine, Too," *The Jerusalem Post Christian Edition*, October 14, 2005, pp. 16-19

31 *The Theology of the Churches and the Jewish People (Statements by the World Council of Churches and its Member Churches*, Geneva 1988, pp. 43-45

32 ראו למשל *The Theology of the Churches and the Jewish People*, p. 109

5. האם ניתן להצביע על תפיסה מובנית הקושרת בין מיסיון הפועל בקרב יהודים ובין נבואה והיסטוריה?

פעילות מיסיונרית בכלל, ולא רק בקרב היהודים, קיבלה תנופה מחודשת מאז ימי הרפורמציה, כחלק מהשקפת העולם הנוצרית שיש להפיץ את בשורת הברית החדשה לכל הגויים בתבל, עוד לפני בוא קץ הזמנים. עמדה זו מבוססת על דברי ישוע כי "בשורת המלכות" צריכה להיקרא בראשונה בתבל כולה, לעדות לכל הגויים לקראת סוף ההיסטוריה, כאמור. התפיסה המסורתית של "מיסיון ליהודים" בנצרות הפרוטסטנטית היא, אפוא, חלק מתפיסה אוניברסלית, ששורשיה נעוצים בברית החדשה (מתי כד, 14; מרקוס יג, 10).

ברם, גם אם תנועת הבישור או האוונגליזציה (Evangelization) בפרוטסטנטיות מתייחסת אל היהודים והיהדות מתוך ראייה גלובלית, למשקל של נוכחות היהודים בארץ אבותיהם, לאחר אלפיים שנות גלות, ניתן ערך מוסף מיוחד. יחד עם זאת, יש לומר, הזרם הפרוטסטנטי המרכזי איננו רואה בהתנצרות היהודים תנאי מוקדם והכרחי לשובו של ישוע ולכינון "מלכות המילניום" שלו למשך אלף שנה. כלומר, לפי תפיסה זו, היהודים – כלאום – צפויים לקבל את הבשורה הנוצרית לאחר שישוע כבר ישוב לעולם הזה, בדיוק כפי שקרה לפני אלפיים שנה, כאשר הופיע לפני שיהודים קיבלו את בשורתו. מכך נובע שלפי תפיסת העידנים ההיסטוריים המגדירה שלבים ברורים וקבועים בתכנית הישועה האלוהית (Dispensations), עם ישראל יאמין בישוע כלאום, בדומה למעמד הר סיני, רק לאחר שישוע כבר ישוב לעולם הזה. גישה זו נשענת על דברי הנביא זכריה: "ושפכתי על בית דוד ועל יושב ירושלים רוח חן ותחנונים, והביטו אלי את אשר דקרו, וספרו עליו כמספר על היחיד והמר עליו כהמר על הבכור" (זכריה יב, 10).

יודגש, אם כן, שהתפיסה הנוצרית הבסיסית היא שאכן ישוע יופיע עלי אדמות בפעם השנייה עוד קודם שעם ישראל, כלאום שלם, יאמין במשיחיותו ובאלוהותו, בדיוק כפי שאירעה הופעתו הראשונה לפני אלפיים שנה, שכן גם אז הופעתו לא הייתה מותנית בכך שעם ישראל האמין בו. תפיסה זו עולה בקנה אחד עם עמדת השמרנים האוונגליקים המאמינים כי תכנית הגאולה האלוהית נקבעה מראש, ושהתגשמותה בעקבות תקומת ישראל מהווה שלב הכרחי ובלתי נמנע בתולדות האנושות. לסיכום הדיון בסוגיית המיסיון בקרב היהודים ניתן לקבוע כי במחשבה הפרוטסטנטית קיימות שלוש גישות עיקריות:

א. הגישה המסורתית של המרת דת, הרואה בניצור היהודים ובהתבוללותם כבנסיות חלק מקדים ובלתי נפרד מתהליך הפיכתם למאמינים בבשורה הנוצרית, בדיוק כמו שאר הגויים. עמדה זו של ניצור היהודים והמרת דתם איננה אלא תהליך שמטרתו להביא ל"גנטיליזציה" (Gentilization) של היהודים, שבמסגרתו הם יאבדו את צביונם הייחודי. בהתאם לגישה זו, יהודים אמורים להשתייך לממסד דנומינציוני (Denominational) של זרם פרוטסטנטי מסוים ולהיטמע בתוכו. קרי, הם ייחפכו, למשל, ללוותרנים, לאוונגליקים, לבפטיסטים או לקלביניסטים מן השורה, ויפסיקו להיות "נבדלים" כיהודים.³⁸

ב. הגישה החדשה של עידוד זהות יהודית משיחית, ששואפת להפיץ את בשורת ישוע בקרב היהודים מבלי להביא להתנצרותם, ללא מחשבות גלויות או סמויות אודות התבוללותם בקרב אומות העולם, ומבלי לצפות להצטרפותם לכנסייה מסוימת. דוגמה לגישה זו היא התמיכה של פנטוקסטלים, כריזמטים ואחרים בעיצוב זהותן היהודית הנפרדת של קהילות של יהודים המאמינים בישוע.³⁹

ג. הגישה "המנחמת", שניתן לאפיינה כהפגנת ידידות ליהודים ולישראל מתוך עמדה הומניטרית-פילנתרופית. אצל זרם זה מודגש המאמץ הנוצרי לכפר על הסבל היהודי בגלות בכלל ובזמן השואה בפרט, כמו גם הרצון לסייע בהבאת עולים חדשים ארצה ולתמוך, הן עקרונית והן חומרית, בתהליך העלייה והקליטה של השבים לציון. דוגמאות לגישה זו הן הפעילויות של השגרירות הנוצרית הבינלאומית בירושלים,⁴⁰ המסדר הפרוטסטנטי/אוונגלי של "אחיות מרים", שנוסד על ידי האם בזיליאדה שלינק

D. Flusser, "Introduction," E. A. Josephson, *Israel, God's Key to World Redemption*, Kansas 1974, pp. 5-13; C. M. Clark, *The Politics of Conversion, Missionary Protestantism and the Jews in Prussia 1728-1941*, New York 1995, pp. 290-293; כמו כן השווה ג' גראל, 'יהודים משיחיים' בארץ ישראל (1917-1967): מגמות ותמורות בעיצוב זהות עצמית, (עבודת דוקטור, האוניברסיטה העברית, ירושלים 1996, עמ' 183-197).

Y. Ariel, *Evangelizing the Chosen People, Missions to the Jews in America, 1880-2000*, Chapel Hill & London 2000; D. Cohn-Sherbok, *Messianic Judaism*, London & New York 2000; M. S. Kinzer, *Post-Missionary Messianic Judaism, Redefining Christian Engagement with the Jewish People*, Grand Rapids 2005

D. Parsons, "Another Exodus," *The Jerusalem Post Christian Edition*, April 40 2006, p. 34

נוכחת, בזמן הווה. דהיינו, שקרובה העת שהיהודים, שחזרו לארצם, יאמינו בישוע כלאום ויחזו כמו עיניהם בהופעתו על הר הזיתים, כדברי נבואותו של זכריה (יד, 4) וחזון יוחנן (א, 7).⁴⁷ במקביל לכך, ארגוני מיסיון של כנסיות מסימות, כגון של הכנסייה האנגליקנית (Church Ministry to the Jewish People, CMJ),⁴⁸ והמיסיון האוונגלי לותרני בפנילנד (Finnish Evangelical Lutheran Mission, FELM),⁴⁹ מנסים כבר עתה לקרב את היהודים לנצרות על מנת להשתלב באירועי הקץ ואולי אף להחיש אותם. לפי פרשנויות אחרות, שני שלישי מהיהודים שיימצאו בארץ עתידים אף למות בקרב האחרון והנורא של הר מגידו או ארמגדון,⁵⁰ אך בסופו של דבר השליש הנותר יאמין בישוע וינצל לאור דברי הנביא זכריה (יג, 7-9).⁵¹

ברם, ראוי גם לציין כי תיאולוגים פרוטסטנטיים חוזרים ומדגישים שאין מדובר כאן בעמדה אנטישמית.⁵² לדעתם, במעמד האפוקליפסה של אירועי קץ העולם אין הבחנה בין יהודים לגויים, אלא בין המאמינים לכופרים מכל אומות העולם. כל אחד, באשר הוא, בין אם הוא יהודי או גוי יוכל להינצל ביום הדין אם רק יקרא בשם ה'.⁵³ וכך, לפי תפיסה זו, במלחמת אחרית הימים יגיע לקיצו המרד הבראשיתי של השטן ומשרתיו נגד ישוע, כאשר המאבק הקוסמי הוזה יסתיים בניצחוננו של בן האלוהים,

47 D. Prince, *The Destiny of Israel and the Church, Restoration and Redemption at the End of the Age*, Reading 1992, pp. 123-130

48 "Good News for Israelis," *Shalom Magazine*, Overview Edition 2006, p. 12, <http://www.cmj.org.uk>

49 יוהאן פקה ריסן, רועה עדת "שלהבתיה", עיקרי האמונה בחדש אלוהים, ירושלים 2002; וכן עלון הסבר באנגלית, *Finnish Evangelical Lutheran Mission (FELM)*, Jerusalem, n.d.

50 קרב אחרית הימים של הר מגידו (Armagedon) מוזכר בספר חזון יוחנן ט"ז 16. השו' למשל, J. R. Church, *The Armageddon Syndrome, Prophecy in the News*, Oklahoma City 1985, pp. 77-91

51 השו' למשל ה' לינדוי וק' קארלסון, כדור הארץ המנוה, ירושלים 1976, עמ' 132-133. זהו תרגום לעברית של רב-המכר האמריקני: H. Lindsey & C. C. Carlson, *The Late Great Planet Earth*, Grand Rapids 1970

52 ראו למשל R. G. Clouse, R.N. Hosack and R.V. Pierard, *The New Millennium Manual, A Once and Future Guide*, Grand Rapids 1999, pp. 69-70; C. R. Taylor, *World War III and the Destiny of America*, Nashville 1979, pp. 160-169

53 לפי הפסוק בספר יואל ג, 5: "כל אשר יקרא בשם ה' ימלט". השו', A. G. Fruchtenbaum, *The Footsteps of the Messiah, A Study of the Sequence of Prophetic Events*, San Antonio 1984, pp. 216-253

(Schlink) מדארמשטאדט שבגרמניה,⁴¹ והארגון הבינלאומי "גשרים למען השלום" (Bridges for Peace).⁴²

לאור שלוש הגישות דלעיל, בולטת העובדה שבמחשבה הפרוטסטנטית בימינו קיימת זיקה הדוקה בין השלב ההיסטורי העכשווי של קיבוץ גלויות במסגרת התנועה הציונות המודרנית, ובין השלב ההיסטורי העתידי שבו עם ישראל יאמין בישוע – לאור נבואות הביבליה אודות חזון אחרית הימים.⁴³ זיקה זו נשענת על הפרשנות לפיה שיבת ציון היא בלתי נמנעת, ושרק בעקבותיה תתממש ההבטחה לחזרתו של ישוע אשר יכולה להתרחש בכל רגע.⁴⁴ יובהר כי במחשבה הפרוטסטנטית השיבה של ישוע לעולם הוזה לא תהיה עוד בחולשה ובהשפלה כפי שהיה בביאתו הראשונה לפני אלפיים שנה. נהפוך הוא, הציפייה היא שחזרתו של ישוע לעולם הוזה תתרחש בגבורה ובתפארת, בשעה שהיהודים כבר נמצאים באופן ריבוני בארצם הם, מבלי שעברו לדת כנסייתית אחרת ומבלי שאיבדו את זהותם הייחודית.⁴⁵

יוצא, אפוא, שתכניותיו ומעשיו של ישוע כריבון אלוהי אינם תלויים באמונתם של היהודים, או באמונתם של שאר אומות העולם. ויחד עם זאת, עם ישראל נתפס כמי שמוכא לארץ אבותיו בעל כורחו, כמעשה מובהק של ההשגחה העליונה, עוד לפני שהוא מגיע להכרה במשיחיותו ובאלוהותו של ישוע. לפיכך, נפוצה בעולם הפרוטסטנטי התפיסה לפיה חזרת היהודים לארץ ישראל היא בשלב זה חזרה בלא אמונה בישוע (Return in unbelief).⁴⁶

ואולם, קיימת אצל הפרוטסטנטים גם ההבנה שהיהודים יאמצו את האמונה בישוע בתקופה הקרובה, שכן התקופה של אחרית הימים כבר

41 ישראל – אינך לבדך! נוצרים יידי ישראל העומדים לצד ישראל, עצרת סולידריות, פרנקפורט, 10 במאי 2002, ירושלים, 2004. המהדורה המקורית: *Israel, du bist nicht allein, Christliches Forum für Israel – Deutschland an der Seite Israels, Evangelische Marienschwesternschaft, Darmstadt 2003*

42 R. J. Brimmer, "Standing with Israel is Stand with God," *Bridges for Peace: Israel Teaching Letter*, www.bridgesforpeace.com. Sept. 2005, pp. 1-2

43 השו' למשל: W. Malgo, *Israel – das Zeichen an der Wand, Pfüffikon 1974*; W. Stearns, *Biblical Zionism*, Hilversum 1994

44 השו' למשל, E. Schrupp, *Israel in der Endzeit: Heilsgeschichte und Zeitgeschehen*, Wuppertal & Zürich 1991

45 השו' למשל, M. Rosenthal, *The Pre-Wrath Rapture of the Church*, Nashville 1990, esp. pp. 179-185

46 השו' למשל, S. Schor, *The Everlasting Nation and their Coming King*, Sussex 1971, pp. 31-45; R. G. Clouse, R. N. Hosack and R.V. Pierard, *The New Millennium Manual, A Once and Future Guide*, Grand Rapids 1999, esp. pp. 62-64

שלדעתו, אין לראות בכולם "פלחים דרומיים",⁵⁹ חסרי תרבות והשכלה, אלא אוכלוסייה בעלת מעמד סוציו-אקונומי גבוה שמחויבת לערכים היהודיים-נוצריים. הצבעתם עבור נציגי המפלגה הרפובליקנית לנשיאות ולקונגרס הידידותיים במיוחד לישראל מדברת, לדידו, בעד עצמה.

ההרצאה השנייה באותו המושב בכנס הרצלייה, תחת הכותרת "מדוע תומכים הנוצרים האוונגליסטים בישראל?", הייתה מאת פט רוברטסון (Robertson), הטלה אוונגליסט (tele-evangelist) הידוע מארצות-הברית.⁶⁰ גם רוברטסון, שעומד בראש רשת הטלוויזיה CBN,⁶¹ הדגיש את הקשר האמיץ בין הכנסייה האוונגליסטית ובין התנועה הציונית ומדינת ישראל. לדבריו, שיבת ציון חשובה בעיני האוונגליקנים לא רק מנקודת המבט של הברית החדשה, אלא גם בשל הבטחת הבעלות הנצחית על הארץ שניתנה ליהודים במקרא. מכאן, שהגשמת הציונות משמשת הוכחה למימוש שבועת ההבטחה האלוהית – הבטחת אלוהי ישראל והגויים כאחד – באופן המילולי ביותר. יתר על כן, מאחר שעל פי הכתובים הבטיח האל לאברהם שכל מברכי זרעו יבורכו ומקללי זרעו יקוללו (בראשית יב), האוונגליקנים מבקשים, באמצעות הברית עם התנועה הציונית, להשיג ברכה רוחנית לעצמם. פטרסון חזר ותמך חד משמעית בהשאת ההתנחלויות על כנן ברחבי יהודה, שומרון ועזה, בנימוק שנסוגת ישראל מטריטוריה מקראית היא אקט של "התאבדות לאומית".⁶²

רוברטסון חזר על דברי תמיכתו בישראל גם בביקור נוסף בארץ בחג הסוכות בסתיו של שנת 2004. את דבריו הוא נשא בגלוי בתפילה המונית למען ירושלים ועם ישראל שנערכה בגן הוורדים מול הכנסת. כמו כן, הוא נשא שם דרשה מלהיבה בנושא התפקיד של ישראל בתכנית הגאולה של אלוהים.⁶³

אולם, יש לציין, כי התרומה הסגולית של פרוטסטנטים פר-ציונים אינה באה לידי ביטוי רק מהכיוון האמריקני, אלא גם מאירופה. שכן, מאז שנת 2003 פועלת שדולה פרוטסטנטית למען ישראל ליד הפרלמנט האירופי,

59 תרגום שלי לביטוי "Southern Rednecks".

60 ראו למשל "Pat Robertson Stands with Israel in Solidarity Visit," S. R. Fischer, *Israel Today*, Sept. 2006, p. 27

61 http://www.herzliyaconference.org/Eng/_Articles.asp?ArticleID=612&CategoryID=50 וכן ראו <http://www.kivunim.org.il/writer.asp?id=39>

62 <http://www.kivunim.org.il/article.asp?id=54>

63 ד' גלי, "נוצרים ציונים בירושלים", כיון 41 (תשרי-חשוון תשס"ד), עמ' 4.

ועם ישראל, לצד אומות העולם, יגיע אל המנוחה והנחלה שהובטחו לו.⁵⁴

6. האם ישנה תרומה סגולית של הנוצרים הציונים למאזן החוסן והביטחון הלאומי של מדינת ישראל?

בכנס הרצלייה הרביעי שנערך בדצמבר 2003 הושמעו שתי הרצאות בנושא יחסי הגומלין שבין הפרוטסטנטיות והציונות.⁵⁵ ההרצאה הראשונה הייתה מאת הרב יחיאל אקשטיין, יו"ר "הקרן לידידות" (International Fellowship of Christians and Jews),⁵⁶ בנושא "הקהילייה הנוצרית האוונגליקנית העולמית: ידידים אסטרטגיים של ישראל או שמא איום אסטרטגי עליה?"⁵⁷ הרב אקשטיין הדגיש בדבריו שעל מדינת ישראל להכיר בתמיכת הקהילייה האוונגליקנית, המונה בין שישים לשבעים מיליון מאמינים בארצות-הברית לבדה, כנכס אסטרטגי ממדרגה ראשונה למדינת ישראל, במיוחד בימים אלה שבהם מתגברות ההתקפות על הציונות והאנטישמיות מרימה ראש ברחבי העולם. חשיבות גורם זה בשדה הקרב של ההסברה הישראלית, לפי אקשטיין, היא לא רק לשם גיבוש עכשווי של דעת קהל אוהדת לישראל, כי אם גם לשם כינון ברית אסטרטגית לטווח ארוך עם גורם בעל השפעה רבה מאוד בעולם הנוצרי.⁵⁸ על דברים אלו ניתן להוסיף ולציין שהתנועה האוונגליסטית הפרו-ישראלית מתרחבת במהירות גם באמריקה הלטינית ובאסיה, כגון בקוריאה, בטיוואן ובסינגפור.

הרב אקשטיין גם הבלית את העובדה, שעדיין קיימים בעולם היהודי סטריאוטיפים ודעות קדומות ביחס לנוצרים יידי ישראל. הוא אף העיר

54 D. Reagan, *The Master Plan, Making Sense of the Controversies Surrounding Bible Prophecy Today*, Eugene, Oregon 1993, esp. pp. 167-168; T. Ice & T. Demy, *Christ's Second Coming*, Eugene, Oregon 1998, pp. 15-16; D. Juster & K. Intrater, *Israel, the Church and the Last Days*, Gaithersburg 1991

55 http://www.herzliyaconference.org/Eng/_Articles/Article.asp?CategoryID=151

&ArticleID=871 (Assessing Israel-US Relations).

www.ifcj.org 56

57 אודות הפעילות הבינלאומית של "הקרן לידידות" בהנהלת הרב אקשטיין בעולם

הפרוטסטנטי ראו "World Leaders Join in Solidarity," *The Jerusalem Post*, Christian Edition, Feb. 2006, pp. 26-27

58 http://www.herzliyaconference.org/Eng/_Articles.asp?ArticleID=919&CategoryID=153

7. האם הגורם התיאולוגי מאפיל על הגורם האסטרטגי והגיאוגרפי?

ניתן לטעון, כי כאשר מציגים את היחס החיובי של הנוצרים האוונגליקנים כלפי הציונות וישראל רק מנקודת מבט תיאולוגית מציגים בכך למעשה תמונת מציאות בלתי שלמה. ואמנם, הדברים רלוונטיים במיוחד ביחס לכנסיות הפרוטסטנטיות בארצות-הברית. לצורך השלמת התמונה, אפוא, יש להביא בחשבון גם את האינטרסים האסטרטגיים והגיאוגרפיים של האמריקנים, אינטרסים שבמערך התמיכה של הממשל האמריקני בישראל שווים בערכם לגורם התיאולוגי ואולי אף עולים עליו; ישראל הרי היא קודם כל בעלת ברית אסטרטגית ושותפה במאבק נגד הטרור האסלאמי העולמי.

בנוסף לכך, ניתן אף לטעון כי התמיכה האמריקנית בישראל מהווה נכס אלקטוראלי לממשל. ואולם, כאן תישאל מיד השאלה הבאה: ממה נובע הנכס האלקטוראלי ועל מה הוא נשען? לדידי, אין כל ספק שהנכס האלקטוראלי נשען בראש וראשונה על הערכים הדתיים של האומה האמריקנית, ושלגורם התיאולוגי בהתאמה מקום מרכזי ביותר בגישה הכללית של העולם הנוצרי כלפי ארץ-ישראל.⁷⁰ לפיכך ניתן לקבוע כי לגורם התיאולוגי, התופס את המקום הראשון בדעת הקהל האמריקנית נוספו גם גורמים פרגמטיים-אסטרטגיים. גורמים אלו הם בעלי משקל ועם זאת הם נופלים בחשיבותם מן הגורם האידיאולוגי-תיאולוגי, כאמור. עוצמת התמיכה בישראל בקרב כל שדרות החברה האמריקנית, לאורך כל השנים, מעידה על כך. האתגר הניצב בפני ישראלים אפוא הוא להתוודע לנושא זה של התיאולוגיה וההיסטוריה של הנצרות על ענפיהן ומשמעותן ולהכירו יותר מקרוב.⁷¹

70 ראו למשל: מ' קאופמן (עורך), האומה האמריקנית וארץ ישראל: יסודות קשרי הגומלין התיאולוגיים, ירושלים תשנ"ז; *With Eyes toward Zion – III, (Western Societies and the Holy Land*, M. Davis and Y. Ben-Arieh (eds.), New York & London 1991; *With Eyes toward Zion, Scholars Colloquium on America-HolyLand Studies*, Moshe Davis (ed.), New York 1977

71 השווה D. Brog, *Standing with Israel*, Lake Mary, Fla. 2006

במידה רבה בהכוונת השגרירות הנוצרית הבינלאומית בירושלים.⁶⁴ אחת הדמויות המרכזיות בפעילות למען ישראל באיחוד ובפרלמנט האירופי היא זו של יורגן בוהלר (Bühler) מגרמניה, אחד ממנהליה הבולטים של השגרירות הנוצרית הבינלאומית בירושלים, המקדם במרץ את השדולה הפוליטית-חברתית למען ישראל בבריסל, במסגרת הקואליציה האירופית למען ישראל (European Coalition for Israel, ECI).⁶⁵ בין השאר שדולה זו נאבקה באנטישמיות הגואה בעולם.⁶⁶

בנוסף לכך, ראוי לציין שמאז חודש ינואר 2004 פעלה גם בכנסת שדולה של חברי כנסת לשם קידום היחסים עם הקהילות הנוצריות בעולם. לשדולה זו היו שני יושבי ראש, ח"כ יורי שטרן ז"ל מהאיחוד הלאומי, וח"כ יאיר פרץ מש"ס, ולצידם בלטה הפעילות של ח"כ בני אלון, גם הוא מהאיחוד הלאומי. לאלון יש קשרים הדוקים עם הקהילה האוונגליסטית וראשיה בארצות-הברית, בפרט מאז כהונתו כשר התיירות במהלך האינתיפאדה השנייה. באותה תקופה הוא קידם ביקורי צליינות של כנסיות אוונגליות בישראל, ועד היום הוא מוסיף לנאום בכנסים שלהן.⁶⁷ מבחינתו של אלון, אפוא, אלו הם "קשרים פרודוקטיביים עם ידידים שנמצאים בצד השני של כדור הארץ".⁶⁸

לאור מציאות זו, אין תמה שמארגני כנס הרצלייה מצאו לנכון לדון בפעילות הפרוטסטנטית האוונגליסטית כתרומה ייחודית לחיזוק חוסנה הלאומי והאסטרטגי של מדינת ישראל. בהדרגה, מציאות זו אכן מביאה לבחינה מחודשת של הדעות הרווחות בעולם היהודי ביחס לנוצרים הציונים.⁶⁹

64 ל' גלילי, "הברית החדשה בין יהודים לנוצרים, עכשיו גם באירופה", הארץ, 16 במרס 2004.

65 www.ec4i.org
66 *Feast of Tabernacles 2006: The Great Hosanna, The Annual Christian Celebration of the Feast of Tabernacles*, the International Christian Embassy Jerusalem, October 2006, pp. 23-24; 70

67 ר' נחום-הלוי, "אלון בקמפיין נוצרי: לעוקרי התנ"ך אין הצדקה לשבת גם בתל אביב", 27.06.2004, אתר NFC, ראו -48952-D-001/archive/http://nfc.msn.co.il/00.html?tag=11-37-16

68 "Getting Tight with the Bible Belt," *Bulletin Associated Christian Press*, no. 438 (Jan-Feb. 2005), p. 21

69 נושא זה נדון לאחרונה בצורה מעשית גם במשרד החוץ הישראלי. ראו למשל //http://www.fresh.co.il/vBulletin/showthread.php?t=25360

8. האם ישנה בקרב הפרוטסטנטים הציונים הבנה גם כלפי השמאל הישראלי?

אפשר שתישראל גם השאלה הבאה: האם קיימת בקרב הקבוצות האוונגליזם תפיסה תיאולוגית אשר מגלה הבנה לנכונות של השמאל הישראלי לוותר על שטחים ועל שליטה ביהודה ושומרון, עמדה המתנגשת עם התפיסה ששיבת היהודים לארץ-ישראל כולה היא תנאי מוקדם בשלבי ההתקדמות ההיסטורית לקראת ימות המשיח?

אכן, לפרוטסטנטים הפונדמנטליסטים קשה מאד להסתדר עם השמאל הישראלי, ואפילו עם ישראלים שידועים כאנשי ימין אך שבכל זאת מוכנים לוותר על שטחים מסיבות פרגמטיות, בהן למשל הפער הדמוגרפי לטובת האוכלוסייה הערבית-פלסטינית לעומת האוכלוסייה היהודית. ברוח זאת טען, למשל, בראשית שנת 2006 המטיף פט רוברטסון שהשבץ של ראש הממשלה אריאל שרון היה עונש מן השמים על מבצע ההתנתקות מעזה ומצפון השומרון, אף שתוך זמן קצר הוא חזר בו פומבית והתנצל על דבריו.⁷² אכן, לא זו בלבד שהפונדמנטליסטים אינם מזדהים עם עמדת השמאל הישראלי, אלא שהם ממשיכים לתמוך בעמדות של אנשי הימין בישראל ולסייע להם. כך, למשל, רבים מתוך אלפי הצליינים האוונגליקנים שמגיעים כל שנה לעצרת חג הסוכות שמארגנת השגרירות הנוצרית הבינלאומית בירושלים יוצאים לסיורים מודרכים בהתנחלויות, ותורמים להן לא מעט כספים גם לאחר ששבו לארצם.⁷³

ההתמודדות של הימין הפרוטסטנטי עם השמאל הישראלי באה לידי ביטוי בעיקר בשני תחומים. ראשית, עם התבטאויות של פחיתות כבוד כלפי התנ"ך מצד מנהיגי השמאל, המתבטאת בין השאר בחוסר התמצאות בספרי ובפסוקי המקרא. אחת הדוגמאות לכך הייתה אמירה של ראש הממשלה יצחק רבין שהעיר בביטול – שנתפס על ידי הנוצרים כולזול – כי "התנ"ך איננו אלא ספר רישום מקרקעין מיושן".⁷⁴ ושנית, עם הפער שנוצר בשטח בין ההבטחות המילוליות של שבעות האלוהים במקרא בנוגע לטריטוריה מוגדרת שמובטחת לישראל, ובין ויתור מרצון של השמאל וישראלים אחרים על שטחים אלה.

72 א' שחר, "המטיף רוברטסון התנצל בפני עומרי שרון על דבריו", מעריב, 13 בינואר 2006, עמ' 5.

www.icej.org.il www.icejusa.org/ 73

P. C. Merkley, *Christian Attitudes towards the State of Israel*, Montreal & Kingston 2001, pp. 18-23 74

לשני המצבים דלעיל, הציג הימין הפרוטסטנטי את הפתרונות הבאים: א. הפיכת הקשר עם מנהיגי השמאל החילוניים בישראל לקשר ידידות על בסיס אישי. ו.ב. מתן פתרון תיאולוגי לבעיית החזרת השטחים לידי הפלסטינים: לעתיד לבוא, הם קובעים, שטחים אלה ישובו לידי היהודים במסגרת מלכות המילניום (Millennium) שתימשך אלף שנים, בשעה שישוע ישוב, לאחר שעם ישראל יקבל אותו ויאמין בו, ובשעה שירושלים תהיה עיר הבירה של מלכות שדי עלי אדמות.⁷⁵

מכל מקום, יש לזכור כי לפרוטסטנטים האוונגליקנים אין רק "בעיה" עם השמאל הישראלי, אלא עם כל תנועת שמאל באשר היא. כך, למשל, גם בבחירות שנערכות בארצות-הברית גופה אמריקנים רבים מצביעים נגד התקשורת שנתפסת כשמאלנית, נגד נישואים חד-הוריים, נגד הפלות חופשיות ובכלל נגד מתירנות. על פי סקרים שנערכו בשנת 2004 סמוך לבחירות לנשיאות ארה"ב, 21% מהנשאלים אמרו שערכי המוסר והמשפחה עומדים אצלם בראש סולם העדיפויות. רק אחר כך באו נושא הטרור (20%) והכלכלה (19%).⁷⁶

בנוסף, גם במדינת ישראל, כמו בארצות-הברית, הצביעו אנשים לאו דווקא על פי האינטרסים הכלכליים שלהם, כגון שיקולי הכיס והארנק הפרטיים, אלא על פי הקודים הערכיים שלהם – בהתאם לגישה הדתית והלאומית שלהם.

9. מהי עמדתם של פרוטסטנטים שבמוצאם הם אנטי-ציונים?

בין מתנגדי הציונות ומדינת ישראל בולטות בזמננו כנסיות פלסטיניות פרוטסטנטיות, שגוררות בגלוי את אחיותיהן ברחבי העולם למאבק תיאולוגי מסוג חדש. במבט ראשון, התנגדותן של כנסיות פלסטיניות אלה לציונות מצטיירת כפועל יוצא של עמדת נחיתות מצד המיעוט הדתי הנוצרי שמנסה לפצות על חולשתו מול הרוב המוסלמי באמצעות הפגנת דעות לאומניות. ואולם, בפועל, מדובר במצב פרדוקסאלי שבו כנסיה ערבית צעירה מתמודדת עם שאלת הגדרתה העצמית, תוך כדי גיבוש זהותה הלא-יהודית בארץ ישראל היהודית שבה נולדה והתפתחה הנצרות.⁷⁷

A. G. Fruchtenbaum, *Ariel Ministries Newsletter* 2 (2006), p. 1; Cf www. 75
escapeallthesethings.com/gaza-pullout-end-times-timeline.htm

76 'י' בן-חורין, "מי העניקו לבוש עוד ארבע שנים?", ynet, 4.11.2004.

R. Abu El-Assal, *Caught in Between, The Extraordinary Story of an* 77

ב. הצגתה של תנועת הציונות הנוצרית כמינות וככפירה פונדמנטליסטית ואנטישמית שיש להחרים אותה ואת ההולכים בדרכה.

ג. חבירה לגורמים אסלאמיסטיים, תוך כדי גיבוש מצע תיאולוגי משותף נגד "הקואליציה הצלבנית", שבעיני הפרוטסטנטים הפלסטינים איננה אלא ברית בין התנועה הציונית ובין הנצרות המערבית.

ד. תעמולה בכלי התקשורת הדמוניים שמטרתה שלילת הציונות תוך כדי הצגתה כנאצית, כפגאנית וכאנטי-הומאנית.⁸³

כאן אנו מוצאים אדרת פלסטינית לתיאולוגיית התחליף (Replacement Theology) שהייתה נפוצה במאות הראשונות לקיומה של הכנסייה הנוצרית. לפי תיאולוגיה זו, הברית בין האלוהים ובין עם ישראל מבוטלת לאחר הופעתו הראשונה של ישוע, והכנסייה היא-היא כעת ישראל האמיתית, ישראל שברוח (Verus Israel).⁸⁴ לכן, מבחינתם לא רק שבטלו הבריתות וההבטחות הביבליות לעם ישראל, אלא שכביכול נותק הקשר הפיסי בין עם ישראל המקראי ובין עם ישראל המודרני.⁸⁵

זאת ועוד, במסגרת הניסיונות להשיג לגיטימציה לכנסייה הערבית המקומית, בתור צאצאית של הנצרות המקורית, משתמשים חסידי תיאולוגיית התחליף הפלסטינים במושג "כנסיית האם" (The Mother Church) האותנטית, ומנכסים אותה לעצמם.⁸⁶ עמדה זו מתבטאת בין היתר גם ביחס עויץ כלפי היהודים המשיחיים חסידי ישוע בימינו, המציגים

The Christian Century Magazine, December 26, 2006, at http://www.christiancentury.org/article_print.lasso?id=2761, תודתי נתונה לאלופה סעדיה מהאוניברסיטה העברית על הפנייתה למאמר זה.

- 83 לדיון נרחב ועדכני באשר לארבעה תחומים אלו ראו G. Nerel, "Anti-Zionism in the 'Electronic Church' of Palestinian Christianity", *Analysis of Current Trends in Antisemitism* (ACTA) No. 27, The Vidal Sassoon International Center for the Study of Antisemitism, The Hebrew University of Jerusalem, 2006
- 84 ראו למשל M. Simon, *Verus Israel. A Study of the Relations between Christians and Jews in the Roman Empire AD 135-425*, London 1996; J. Stern, "Henri de Lubac et le problème du 'verus Israel'", *Association Internationale Cardinal Henri de Lubac*, 6 (2003-2004), p. 37-52
- 85 השוו למשל י' פרומר, "הפקולטה למדעי האנטישמיות", מעריב, מוסף שבת, 13 במאי 2005, עמ' 12.
- 86 <http://www.hcef.org/hcef/index.cfm/ID/118.cfm>; <http://www.npr.org/rundowns/segment.php?wffd=1571310> כי אתרים מסוימים הורדו מהאינטרנט. עותקים נמצאים בארכיון של ג' נראל.

במצב פרדוקסאלי זה, הפלסטינים הפרוטסטנטים חותרים להשגת לגיטימציה תיאולוגית של כנסייתם על סמך הוכחת קיומם של שורשים יהודיים מקומיים בארץ ישראל, אך בעת ובעונה אחת הם מתנערים מזהיבטים יהודיים של אמונתם. עד כדי כך העמדה האנטי-ציונית אצלם כרוכה באנטי-ישראליות שהם מגיעים לעתים לאנטי-יהודיות. ניתן להמחיש סתירה זו באמצעות מונחים מתחום המשפט והפסיכולוגיה: מעמדה של הכנסייה הפלסטינית הפרוטסטנטית מקביל למעמד היורש שיכול לקבל את הירושה באופן חוקי רק במקרה של מות המוריש. במובן זה, כל עוד עם ישראל המודרני קיים באופן ריבוני ואף מתחזק בארץ אבותיו המקראית, הגדרתם העצמית של הפלסטינים הפרוטסטנטים איננה שלמה. מכאן נובע ניסיונם של הפלסטינים הנוצרים, במיוחד בשטחי הרשות הפלסטינית, לגנוז את קומתם של הישראלים או לפחות לעוות את דמותם המוסרית של היהודים, הכל על מנת לרשת את מקומה של היהדות.⁷⁸

הסתירה בין הזיקה ליהדות של הברית החדשה ובין הצורך להשתחרר ממנה, באה לידי ביטוי בצורה מוחשית ביותר בפעילותם של שני בישופים פרוטסטנטים ברשות הפלסטינית: בישוף ריאח אבו אל עאסל (Riah Abu-El-Assal) מהכנסייה האנגליקנית,⁷⁹ והבישוף מוניב יונאן (Munib Younan) מהכנסייה הלותרנית.⁸⁰ עם שתי הכנסיות הפרוטסטנטיות האלו מזדהים גם נציגי זרמים נוצריים אחרים, כגון קתולים וסורים אורתודוקסים.⁸¹ להלן תיאור קצר של ניסיונותיהם לערער את בכורת היהדות:

א. עריכת דה-יהודאיזציה (De-Judaization) של הביבליה באמצעות החלפת המושגים היהודיים המובהקים, כגון "ארץ-ישראל", במושגים אחרים, כגון "אדמת פלשתין" או "ארץ הקודש". בנוסף לכך, הם ממציאים דמויות מיתולוגיות חדשות כגון "ישוע הפלסטיני הראשון", או מרים אמו והשליחים הראשונים ה"מולבשים" כולם בצביון פלסטיני.⁸²

Arab Palestinian Christian Israeli, London 1999

- 78 השוו למשל ג' נראל, "אנטי-ציונות בכנסייה האלקטרונית של הנצרות הפלשתינית", מחניים 15, עמ' 77-87.
- 79 ר' אל עאסל הוא הבישוף האנגליקני השלושה-עשר בירושלים והבישוף הפלסטיני השלישי. ראו "The Episcopal Diocese of Jerusalem," at <http://www.jerusalem.anglican.org>
- 80 <http://www.holyland-lutherans.org>
- 81 "Religious Leaders' Statement on Christian Zionism," at: <http://www.zenit.org/english/visualizza.phtml?sid=94029>
- 82 A. J. Levine, "Misusing Jesus, How the church divorces Jesus from Judaism",

באה לידי ביטוי בשעה שהציונות, כרעיון וכתנועה, נראית "רחוקה", בעוד שביטויי החשדנות, הולזול ואף הדחייה הם כלפי יהודים "קרובים".

יוצא, אפוא, שגם בין נוצרים ציונים ישנם מי שרואים ביהודים סוג של בני אדם אשר מאופיינים כבעיתיים. כך, למשל, יהודים שקיבלו על עצמם את האמונה בישוע כמשיח וכבן האלוהים ואף הצטרפו לכנסיות מסוימות, סופגים לעיתים האשמות על כך שהם "יותר מדי יהודים", ושהם "בעלי נאמנות כפולה". דעות קדומות וגילויי אנטישמיות – כגון הטענה שהיהודים הם בדלנים ומתנשאים – הם שכיחים למדי בקרב ראשי הכנסיות, אנשי מיסיון ואף בגופים אקדמיים "ציוניים", והם באים לידי ביטוי הן ביחס ליהדות המקובלת והן ביחס ליהודים שבחרו להאמין בישוע.⁹⁰

בכל הנוגע לשאלת האמביוולנטיות, יש לשים לב לתופעה הבאה: החשש בעולם הפרוטסטנטי כי כינון הריבונות היהודית בארץ-ישראל, הן פוליטית והן טריטוריאלית, עם שלטון מלא בירושלים, יחד עם ההתחזקות היחסית במעמדם של היהודים המשיחיים כבעלי ריבונות תיאולוגית כמו במאות הראשונות, ייצור "איום" על הסטטוס-קוו ביחסי הכנסייה וישראל. מבחינת ההגדרה העצמית של הכנסייה הנוצרית ההיסטורית, "השפעת היתר היהודית" מצד קהילות עצמאיות של יהודים משיחיים יכולה לערער על ההגמוניה התיאולוגית הכנסייתית ארוכת השנים; עם זאת, על פי רוב, דברים אלו אינם נאמרים בגלוי,⁹¹ והם מתגלים לרוב בביטויי כפל לשון במסמכים פנימיים או באמצעי התקשורת לסוגיהם.⁹² זהו אולי הרקע לתנודות בין הפילושמיות ובין האנטישמיות בעולם הפרוטסטנטי. ברם, לא בהכרח מדובר בעמדה פורמאלית הדוגלת באמביוולנטיות – עניין המביא לכך שלא נתקלים בהקשר זה במצבים קיצוניים של עוינות.

יחד עם זאת, יש לציין, כי המחויבות האידיאולוגית של נוצרים אוונגליקנים לציונות ולמדינת ישראל עדיין מתבטאת בגילויי יחס אישי הולם ליהודים כבני אדם, יתר על כן לא כל גילוי של יחס אישי בלתי ראוי כלפי היהודים פירושו שגאה גזעית שנגזרת מעמדה אידיאולוגית רשמית.

90 ראו למשל W. Riggans, "Arguments Against Jewish Believers," *Jewish Identity and Faith in Jesus*, Kai-Kjaer Hansen (ed.), Jerusalem 1996, pp. 149-158

91 G. Nerel, "From Death to Life: The Restoration of Jewish Yeshua-Believers in the Land of Israel," *Israel: His People, His Land, His Story*, Fred Wright (ed.), Eastbourne 2005, 168-188

92 R. L. Gannon, *The Shifting Romance with Israel: American Pentecostal Ideology of Zionism and the State of Israel*, Dissertation, The Hebrew University of Jerusalem 2003

את עצמם כממשיכי דרכה של הקהילה היהודית-משיחית מימי בית שני.⁸⁷ וכך, במסגרת התיאולוגיה האנטי-ישראלית והאנטי-יהודית, הפלסטנינים הפרוטסטנטיים שוללים גם את הלגיטימיות של קהילות היהודים המשיחיים חסידי ישוע, בפרט בארץ-ישראל, שבה הם אף תובעים את זכות הבכורה הנובעת מתפיסתם את עצמם כירשי הקהילה היהודית המשיחית בימי בית שני.⁸⁸

אין ספק, אפוא, כי פלסטיניזציה של התיאולוגיה הפרוטסטנטית נועדה לחזק את התביעות הלאומיות הערביות מתוך הנחת יסוד מתחרה, כי דווקא לצדם של הפלסטנינים הנוצרים עומדת זכות אבות משלהם, ושהיהודים המשיחיים אינם רשאים לערער עליה. כך למעשה, מתוך האנטי-ציונות הפלסטינית מתפתחת בהדרגה תיאולוגיה חדשה שאיננה אלא פסודו-ציונות ערבית נוצרית. "ציונות ערבית" זו מנסה להשתלט על הציונות היהודית ולתפוס את מקומה על בסיס הטיעון הכוזב שהפלסטנינים הנוצרים הם היורשים הלגיטימיים של מאמיני-ישוע הראשונים בארץ-ישראל, וכי בידיהם בלבד נמצאת מורשה בעלת רציפות היסטורית בלעדית של אלפיים שנה – מורשה פלסטינית.⁸⁹

10. האם קיימת בעולם הפרוטסטנטי אמביוולנטיות בין פילושמיות ובין אנטישמיות?

במבט כללי, ניתן לזהות מתח מתמיד בין אנטישמיות ובין פילושמיות בחוגים פרוטסטנטיים רבים, גם כאשר מדובר בכנסיות שאינן מכריזות על עצמם כאנטי-ציוניות. לעתים, ניתן להבחין בתופעה מוזרה של שניות: באותם החוגים שתומכים במוצהר בציונות וביהדות ברמה האידיאולוגית העקרונית, קיימים בו זמנית גם גילויים של עוינות כלפי יהודים ו/או ישראל. דואליות זו

87 ראו למשל ג' נראל, 'יהודים משיחיים' בארץ ישראל (1917-1967): מגמות ותמורות בעיצוב זהות עצמית (עבודת דוקטור, האוניברסיטה העברית), ירושלים 1996; "Jews for Jesus: A Zionist Critique by Stephen Sizer," <http://www.christchurch-virginiawater.co.uk/articles/jewsforjesus.htm>

88 ראו למשל M. S. Kinzer, *Postmissionary Messianic Judaism, Redefining Christian Engagement with the Jewish People*, Grand Rapids 2005

89 M. Lowe, "Israel and Palestinian Liberation Theology," *End of an Exile: Israel, the Jews, and the Gentile World*, James Parkes (ed.), Marblehead, Mass. 2005, pp. 265-286

יותר ויותר בשם "מתחדשים" (Renewalists; Revivalists) יכהנו או בעמדות מפתח, ופעילותם בתחום קבלת ההחלטות ובעצוב דעת הקהל עשויה להיות גורלית עבור ישראל. הקשר הבלתי אמצעי איתם נמשך, גם אם לעיתים ההתלהבות הציונית בקרב הנוצרים הפרוטסטנטים לובשת צורה מיוחדת של סינדרום ירושלים או סינדרום ארץ-ישראל ולרבים מהם רצון עז לבקר בארץ הקודש ולחוות את המתרחש בה. לא אחת הפער בין האידיאל הרוחני ובין המציאות בשטח גורם לתדהמה ולתגובות בלתי צפויות בקרב המבקרים. ואולם, יש לזכור שלא כל צליין הוא בהכרח גם צלבן, ולפיכך גם לא כל צליין נגוע בסינדרום תימהוני של המקום הקדוש.⁹⁷

דוד רוקה, היסטוריון של העת העתיקה, טוען במאמרו על הפולמוס בין היהודים לנוצרים בנושא הבחירה כי "בעת העתיקה גרמה המציאות ההיסטורית לאילוצים בתחום התיאולוגי, ואילו כיום הגורם התיאולוגי הוא המכריע, והוא המשפיע על המציאות".⁹⁸ לדעתי, אף בימינו, כמו בעת העתיקה, המציאות ההיסטורית היא זו שמעצבת את ההבנה התיאולוגית – כשם שהתיאולוגיה גם משפיעה על הבנת המציאות. זוהי דיאלקטיקה דינאמית בין תפיסות מטא-היסטוריות ובין המציאות ההיסטורית כאן ועכשיו. ואכן, המקרה של יחסי הנצרות הפרוטסטנטית והציונות מוכיח עד כמה יחסים אלה רלוונטיים ובלתי ניטרליים.⁹⁹ אין פלא, אפוא, שמשרד החוץ הישראלי הקים בירושלים חטיבה חדשה העוסקת, בין השאר, בהגברת שיתוף הפעולה עם ארגונים נוצריים אוונגליסטים, ובמאבק במגמה האנטי-ישראלית והאנטישמית בקרב כנסיות אחרות.¹⁰⁰

docs/print.php?DocID=140#pewforum

97 S. Bashan & K. B. Shawnee, "Jerusalem Syndrome," *Your Jerusalem*, November 1997, p. 9; M. Kalian & E. Witztum, "Sacred Ecstasy," *Eretz Magazine* 80 (Jan.-Feb. 2002), pp.12-18

98 ד' רוקה, "הפולמוס בין יהודים לנוצרים על הבחירה", רעיון הבחירה בישראל ובעמים, ש' אלמוג ומ' הד (עורכים), ירושלים תשנ"א, עמ' 97.

99 N. Guttman, "An Unlikely Partner: A Jewish-American Author Explores Christian Zionism and its Motives," *The Jerusalem Post*, July 21, 2006.

p.34

100 ע' ברקת, "משרד החוץ יקים יחידה למאבק באנטישמיות והנצחת זכר השואה", אתר מורשת, 16.01.2005, ראו <http://moreshet.co.il/news/print.asp?x=37019> כמו כן השוו אפרת זמר, "מחזיקה את התיק", כל הזמן, 11.02.2005, עמ' 46-48.

מכל מקום, בעוד י' אריאל קובע כי "לא ניתן להגדיר את הגישות של אוונגליקנים כלפי יהודים כפילושמיות או כאנטישמיות",⁹³ בכל זאת נראה כי למעט מקרים יוצאי דופן, אי אפשר להתחמק מהרושם שאכן קיימת עדיין אמביוולנטיות מתמדת בין פילושמיות ובין אנטישמיות בעולם הפרוטסטנטי, כמו גם בכנסיות רבות אחרות.

סיכום

הסימביוזה בין הפרוטסטנטיות ובין ההגות והמעש של הציונות היא עובדה היסטורית. יחד עם זאת, הנושא של "ישראלולוגיה" (Israelology),⁹⁴ קרי התיאולוגיה של עם ישראל וארצו, מאחד ומפלג בעת ובעונה אחת את העולם הפרוטסטנטי. לעניות דעתי, אין לצפות בעתיד הקרוב לדה-תיאולוגיזציה (de-theologization) או לדה-ביבליקליזציה (de-biblicalization) אצל החוגים האונגליקנים. נהפוך הוא, דומני כי החיפושים אחר הזיקה בין התיאולוגיה ובין האירועים הפוליטיים הקשורים לציונות ולעם ישראל רק ילכו ויגברו בקרב חוגי הנוצרים השמרניים. ההתעניינות בישראל אף תמשיך להזין, כך נראה, גם את הגישות הפרוטסטנטיות בנוגע למיסיונריות בקרב היהודים ובקרב שאר העמים. כך, גם אם ישחק מעמדה של ישראל מבחינה מדינית, עד כדי תפיסת הקשרים עם ישראל כנטל אסטרטגי,⁹⁵ המשקל התיאולוגי של הציונות ימשיך להלהיב את דמיונם של רבים בעולם הפרוטסטנטי-אוונגליקני.

מבחינתה של ישראל, הנצרות האונגליקנית מהווה בעלת ברית ראשונה במעלה. לפי התחזיות, בעוד כעשרים שנה תמנה הכנסייה האונגליקנית על ענפיה השונים בעולם כמיליארד מאמינים.⁹⁶ רבים ממאמיניה הנקראים

Y. Ariel, "Philosemites or Antisemites? Evangelical Christian Attitudes towards Jews, Judaism, and the State of Israel", *Analysis of Current Trends in Antisemitism* (ACTA) No. 20, The Vidal Sassoon International Center for the Study of Antisemitism, The Hebrew University of Jerusalem, 2002, p. 1

94 ראו למשל A.G. Fruchtenbaum, *Israelology: The Missing Link in Systematic Theology*, Tustin Ca. 1994

95 השוו למשל ב' גאון, "התמיכה האוטומטית בישראל מסכנת את האינטרס הביטחוני של אמריקה", מעריב, סופשבוע, 3 בדצמבר 2004, עמ' 16-24.

96 J. L. Allen Jr., "The Pentecostal Explosion," <http://ncrcafe.org/node/787/print> <http://releases.usnewswire.com/GetRelease.asp?id=73825> <http://pewforum.org/>

תכנית העולים אפ"ג. יא.

